

IJJAS ANTAL:

KÜLVÁROSI ÉJSZAKA (1931)

REGÉNY

Mit gondolhatott arról a hideg arcról, amelyhez kissé felfelé kellett tekinteni, hiszen kicsiny volt még, majdnem egészen kislány, — mit gondolhatott arról, hogy kettőnk sorsa együvé kapcsolódhatik-e és hogyan? Azt hiszem, hogy nem gondolt semmi ilyesmire. Szeretett; és nem úgy szeretett, hogy akart volna érte valamit, nem úgy szeretett, hogy mérlegelt volna bármit is, mérlegelte volna akár azt a lehetőséget, hogy elveszem, vagy akár csak azt, hogy én is szeretethetem-e; ő volt és ő marad az egyetlen, aki anélkül szeretett, hogy bármi gyakorlati szempontot, vagy érdeket mérlegelt volna, azért a titokért szeretett, ami én magam vagyok, minden egyéb vonatkozás és kapcsolódás nélkül, ami akkor voltam, állás, megjelenés, pénz, név és jövő nélkül, ágyra járó egy öregasszonynál, aki sülttököt árult délelőttönként a kispesti piacon, induló író voltam, egy zakatoló öreg írógép ölén görnyedt délelőttökkel, sok belső tanácstalansággal és tájékozatlansággal, az elém meredő társadalmi akadályok sziklafalai előtt, sokszor csüggetegen, az idegességtől sóványan, a magányosságtól mogorván, s e pillanatban is borotvátlanul. Mégis szeretett. Egyedül önmagamért. Most már szerethetnek, de azzal mindig összekapcsolódik, hogy polgári állásom van, szerepem, nevem; akit szeretek, elvehetem. Azonban egyedül önmagamért soha senki sem szerethet többé.

... Kispestet éppen miatta hagytam ott, nemsokára, nem vállalhattam felelősséget többé éppen érte és miatta. A jelenet örökké bennem marad.

Nem emlékszem a hónapra, de tél volt, erősen havazott és az utca elől mélyen hátranyúló keskeny udvar sikátorában és földszintes házai között egyre magasabban emelkedett a hó. Akkoriban egyre több gonddal küzdöttem, egyre ritkábban írtam olyant, aminek hasznát tudtam volna venni; a szocialista mozgalmak történetét jegyezgettem, alakjairól írtam portrékat, közelebbi cél nélkül, pusztán akkori érdeklődésem szerint, a környezet hangulatától lenyűgözötten; — a környezet, amit vállaltam, fölém nőtt. Azon a napon egész nap dolgoztam, az ifjú Marx alakja tartott lekötve, háttérben a kor, a tüdőbajos Weitling lázas látomásai, a proletárság jövőjéről, a francia szocializmus embertelenül racionalista geometriájával megszerkesztett falanszter egy olyan

munkatársadalomról, amelynek összetevői nem emberek, hanem funkciók elvont vonalhálózata, s köröskörül a valóság, az angol ipari kapitalizmus fiatal Herkulese, a Kontinensen pedig láz a megrémült fejedelmi abszolutizmusok csonkjai-ban, forradalmak az európai városokban, s a fiatal Marx, filozófus, forradalmár, magántudós és elméjének nyugtalansá-ga szerint élesen és kegyetlenül zsidó, a rabbik unokája, a maga messiánista terheltségével megálmodja az emberiség felszabadítását, Hegel szerint megírja evangéliumát, a „Ki-áltványt”. A jelenet nagy. Máig is vallom, hogy a tizenkilén-cedik század történelmének tengelyei forogtak abban a brüsz-szeli padlásszobában, ahol az az írás megszületett. Ennek je-leneteivel küzdöttem, közben még korábban háromszor négy-szer is átjött hozzám a kislány, — az apja hív, menjek át hozzájuk.

Mindig elküldtem, majd később, végre felálltam, égő szemekkel és szédülő fejjel, ettem valamit, étvágy nélkül és szórakozottan, kiűn a konyhában a konyhaasztalnál együtt vacsoráztunk F. nénivel és Kamillóval, aki nyersen kiszabott bütordarabrészeket húzott kiskocsin politúroztatni egész dél-után, egészen át volt fagyva; azután vállamra kaptam a ka-bátomat és kiléptem az udvarba.

A keskeny udvar úgy állt előttem, mint valami sánc, a szegénység egyik sánca a tél ostromában, feketén és beha-vazottan, két oldalán embermagasságúra lapátolt hófalak, és az elfüggönyözött ablakokon és üveges ajtókon át szegényes és sápadt derengés süttött ki itt is ott is. Hideg volt és a der-mesztő hidegben csak úgy a vállára dobott könnyű kendő-ben futott újra a mi ajtónk felé a karcsú, törékeny lányalak, fődetlen fején hajának hamvasszőke koszorúja tompán meg-megcsillant, amint átfutott a kivetődő halvány fényderengés egy-egy kéréje között. Elém szaladt a néptelen udvaron.

Csak tréfa volt, amit tettem, széttárva útjában kabáto-mat, de a következő pillanatban ott volt, a kabáttal együtt összezáruló karjaiban, ott volt és egyetlen pillanatilag vagy talán kétezer évig belezuhantunk ebbe a szótlán és mozdul-atlan keserű ölelésbe, belezuhantunk mind a ketten szinte mint valami feneketlen kútba, amelyben a zuhanás és a meg-lepődés nem akar végetérni. Mindössze ennyi volt. Azután bementünk mind a ketten fakó arccal, szédülve, szinte in-gadozva, maradtam még egy negyedórát, aztán eljöttem, más-nap még láttam szegyenkező és boldog mosolyát a néma és közös titok felett, de lesütötte szemét előttem: odadobva lá-bam elé mosolyát, mint valami sápadt és édes rózsát. Én pe-dig villamosra ültem és bejöttem Pestre, pénzt szereztem és a hetedik kerület egyik mellékutójában, közel a napilapok szerkesztőségéhez, kivettem egy kis hónaposszobát, olcsó, hi-deg és majdnem fűthetetlen zugot, összeszedtem odakünn a holmimat és eljöttem, sietve és zavartan: munkám van és bent kell élnem Pesten. Tőlük el sem búcsúztam. Fejest ug-rottam a munkába és a gondba, mert sokkal drágábban kel-

lett élnem; de eljöttem, mint akit kergetnek, vagy aki hűtlen lett adott szavához, vagy ellopott valamit.

Nincsen tovább a történet. Új címemre, amit hátrahagytam F. néninél, nemsokára érkezett egy levél. Aki írta szépírást is tanult a polgáriban, de gyöngé és agyondolgozott lányujjai még se a tollhoz voltak szokva. Arról írt gondosan formált, mégis ingadozó, formátlan és gyermekesen gömbölyű betűivel, hogy ...de inkább ideírom az egész levelet, mert még most is megvan.

„*Kedves Anti úr*” — írta (sohasem szólított másképp, mint Anti úrnak) — „*azóta én is állásban vagyok.*” — (Ki tanította meg az írnatudásnak arra a titkára, hogy egy időpontot csak ezzel a szóval jelezzem, ezzel az egyetlen szóval: „*azóta*”? „*Azóta*”: lehetett volna benne szemrehányás is, mégsem volt benne. Vallomás valamiről, amiről sohasem esett szó, vallomás a kérés, amit nem mer megkockáztatni: s mind ez ebben az egyetlen szívéből véresen kiszakadt szóban — „*azóta*.”) — „*A Nefelejts utcában vagyok alkalmaztatásban aüzletben. Most még csak a kalapokat viszem ki, de majd én is kitanulok és szeretnék megtanulni gépet és gyors írást is. Hét óra után szoktam hazamenni. De azért sokszor és szeretettel gondolok Anti úrra.*”

A rideg pesti tél övezett, homályos levegőjű kávémérések melegében menekedve írtam sokszor napi két csésze kávé mellett, kegyetlenül új problémákkal viaskodtam magamban, új kategóriákat szemlélve a társadalom életét és a történelem eseményeit, most már a Fővárosi Könyvtár szociológiai könyveit véve ki, sokszor éheztem és egyszer kegyetlenül beteg is lettem, így egyre halványabb lett előttem emléke, hiába gondolt rám sokszor és szeretettel, de azért mindig a szívémben zúgtak ennek a levélnek elfojtott fioriturái, a roppant dallamáradás az egyszerű és szegényes szavak mögül. És tudom, hogy soha nem lehetek többé ilyen édes senki szívének se, mint ennek az egyszerű és tudatlan kis szívnek és mindig úgy gondolok reá, mint egy virágnak illatos nedvek áramából szőtt szívére.

VIII.

Dehát ez az előző évben volt. Most itt ültem a mellékutcai éjszakai kávéház sarokasztalánál, a fényben, a füstben, zenében. A kávéház olyan, mint a régi bécsi kávéházak, barnára politúrozott deszkafalak és „kassza” megkopott, ódon füstszínű aranyozással, a méhükben tükröződő füsttengertől homályossá lett nagy tükrökkel a falakon, a villanylámpák tejszínű üveggömbjeivel, most éjjel előtt még néhány unatkozó vendéggel.

(*Folytatása következik.*)

Ijjas Antal.